

ROZWÓJ MOWY DZIECKA

Człowiek w procesie ewolucji posiadał zdolność porozumiewania się za pomocą mowy artykułowanej. Mowa jest nadawana i odbierana. Za odbiór i nadawanie odpowiedzialne są struktury – mózg, układ oddechowy, fonacyjny, artykulacyjny oraz narząd słuchu.

Mowa nie jest umiejętnością wrodzoną. Człowiek nabywa tej umiejętności w ciągu całego swojego życia w kontaktach z ludźmi. Prawidłowy rozwój mowy dziecka jest podstawą w kształtowaniu i rozwoju jego osobowości. Dzięki rozumieniu poznaje otaczający go świat, a dzięki umiejętności mówienia potrafi wyrazić swoje spostrzeżenia, pragnienia, uczucia oraz przeżycia. Kształtowanie się mowy dziecka ma ścisły związek z jego rozwojem społeczno - emocjonalnym. Częste kontakty werbalne z otoczeniem bogacą słownictwo, uczą prawidłowych zasad gramatycznych, właściwego posługiwania się melodią, akcentem i rytmem wypowiedzi.

Dziecko zanim opanuje mowę, posługuje się takimi środkami komunikacji jak krzyk, gestykulacja, mimika twarzy. Jednak przed samym procesem mówienia, dziecko najpierw uczy się rozumieć mowę. Ważną rolę odgrywają osoby z najbliższego otoczenia. Dziecko już w łonie matki rozumie jej mowę, czuje gesty, dotyk.

Oddychanie, karmienie, połykanie jako wstęp do poprawnej artykulacji

Jedzenie jest czynnością, w której biorą udział wargi, język, podniebienie, zuchwa. Ruchomość i sprawność tych narządów dobrze wykształcona podczas jedzenia, jest niezbędna przy mowie artykułowanej. Poprawny sposób jedzenia wzmacnia mięśnie twarzy i jamy ustnej. Te same narządy, które biorą udział w jedzeniu, służą do wymawiania poszczególnych głosek.

Spożywanie pokarmów rozpoczyna się od ssania. Najkorzystniejszym sposobem karmienia niemowląt jest karmienie naturalne. Ssanie piersi naturalnie usprawnia mięśnie warg, policzków, języka. Jeżeli karmienie piersią nie jest możliwe, należy wybrać smoczek z krótką, nieco spłaszczoną częścią, w której są liczne, małe otworki (imitującą brodawkę).

Nie należy podawać pustych smoczków między karmieniami. Zbyt długie ssanie smoczka i karmienie butelką powoduje nieprawidłowości w budowie narządów artykulacyjnych. Należy także pamiętać o prawidłowym układaniu dziecka podczas karmienia, ułożenie poziome utrudnia połykanie i oddychanie przez nos.

Starszym dzieciom, posiadającym uzębienie, ważne jest aby podawać pokarmy wymagające gryzienia i żucia. Prawidłowej budowie zgryzu sprzyja jedzenie owoców ze skórką, żucie surowej marchewki, skórki chleba.

Noworodek dzięki wysokiemu ustawieniu krtań, ssąc pierś cały czas oddycha przez nos. Ta wysoko ustawiona krtań utrudnia oddychanie przez usta. Dlatego też należy dbać o drożność nosa oraz pamiętać o tym, że dziecko powinno mieć zamkniętą buzię podczas snu, spaceru. Otwarte usta powodują obniżenie napięcia mięśni zuchwy, wypaczenie funkcji języka, anomalie zgryzu, prowadzą do częstych nieżytów górnych dróg oddechowych. Wytworzeniu nawyku zamykania ust może być pomocna czapka z zapięciem pod brodą.

W rozwoju osobniczym wyróżniamy dwa typy połykania, tzn. niemowlęcy typ połykania i dojrzały. Ten pierwszy polega na tym, że podczas ustnej fazy połykania niemowlę wsuwa język pomiędzy bezzębne jeszcze dziąsła, spostrzega się w tym momencie silne napięcie warg. Ten typ połykania z czasem zanika, w miarę wyrzynania się kolejnych zębów mlecznych. Pod koniec 3 roku życia dziecko powinno przełykać tak, jak osoba dorosła, tzn. przy zwartych zębach, a koniec języka powinien być ułożony na podniebieniu tuż za górnymi siekaczami, wargi powinny być rozluźnione.

Etapy rozwoju mowy

Rozwój mowy, mimo że jest uwarunkowany genetycznie, możliwy jest jedynie w kontaktach z innymi ludźmi, ze środowiskiem społecznym. Wg Leona Kaczmarka wyróżnia się cztery okresy rozwoju mowy:

1. okres melodii

od narodzin do pierwszego roku życia

Początkowo dziecko komunikuje się z dorosłymi za pomocą krzyku. Opiekun po krzyku poznaje, że dziecko jest głodne, jest mu mokro, zimno. Krzyk jest także ćwiczeniem narządu oddechowego.

W 2-3 miesiącu życia niemowlę zaczyna wydawać przypadkowe dźwięki na zasadzie odruchu bezwarunkowego. Głużą wszystkie dzieci, także głuche.

W drugiej połowie pierwszego roku życia obserwujemy u dziecka gaworzenie. Są to dźwięki, które powstają w wyniku ruchów narządów mowy oraz powtarzania dźwięków usłyszanych z otoczenia.

2. okres wyrazu

od pierwszego roku życia do końca drugiego roku życia

Pojawiają się pierwsze słowa (mama, tata, baba, dada). Dziecko wymawia wszystkie samogłoski (oprócz nosowych) oraz spółgłoski p, b, m, t, d, n, k, ś.

3. okres zdania

od drugiego roku życia do końca 3 roku życia

W tym okresie mowa ulega dalszemu doskonaleniu. Dziecko wypowiada proste zdania. Wymawia samogłoski a, e i oraz większość spółgłosek.

4. okres swoistej mowy dziecięcej

od trzeciego roku życia do siódmego roku życia

Dziecko zaczyna odróżniać głoski s, z, c, dz od ich miękkich odpowiedników. Około 4-5 roku życia pojawiają się sz, ż, cz, dż, choć mogą być jeszcze w mowie potocznej wymawiane jako s, z, c, dz. Dziecko w siódmym roku życia powinno opanować technikę

mówienia pod względem artykulacyjnym, fonacyjnym, składniowym, gramatyczny, z zachowaniem właściwego akcentu, rytmu, melodii.

Stymulowanie rozwoju mowy

Każdy rodzic może samodzielnie stymulować rozwój mowy swojego dziecka. Można to robić poprzez:

- Mówienie do maluszka jak najczęściej, stosując tzw. kąpiel słowną. Wykorzystujemy do tego codzienną aktywność. Wykonując daną czynność, opowiadamy o niej, komentujemy możliwie często to, co sami robimy i co robi dziecko. Mówmy do naszego dziecka wyraźnie i powoli, by wszystkie wypowiedzane przez nas słowa były czytelne. Unikamy zdrobnień, opisujemy czynności. Starajmy się wyróżniać – gestem, intonacją – nazwy w wypowiedziach.
- Słuchanie - bądźmy dobrymi słuchaczami, obserwujmy dziecko i podążajmy za nim. Nie wyręczajmy dziecka w mówieniu, nie starajmy się zrozumieć w lot jego potrzeb – niech próbuje nam je przekazać słowami. Nie przerywajmy dziecku, pozwólmy dokończyć wypowiedź. Nasze słownictwo powinno być zróżnicowane, ale znane dziecku.
- Powtarzanie po dziecku tej samej treści, którą dziecko powiedziało, ale w poprawionej gramatycznie formie. Nie nalegajmy, żeby dziecko powtarzało słowa. Na początku nie wymagajmy również prawidłowej artykulacji. Chwalmy je za każdą głosową reakcję.
- Czytanie dziecku książeczek. Nazywajmy to, co widzimy na ilustracjach. Sprawdzajmy, czy rozumie wszystkie wyrazy, zadając mu pytania i ewentualnie podpowiadając odpowiedzi.
- Śpiewanie, powtarzanie wierszyków, wyliczanek. Do codziennych zajęć włączmy zabawy ruchowe, najlepiej przy muzyce, piosenkach – świetnie sprawdzają się tu piosenki, podczas śpiewania których pokazujemy części ciała.
- Zabawy w odgłosy z otoczenia: „mowa” zwierząt, dźwięki pojazdów.
- Ćwiczenia dłoni. Zręczność palców ma związek ze sprawnym artykułowaniem i mówieniem. Wykorzystujmy wszelkie okazje do lepienia, klejenia, nawlekania koralików, budowania z klocków, patyczków. Nie zapominajmy o zabawach paluszkowych – „Idzie rak...” itp.
- Ćwiczenia z dzieckiem narządy mowy w formie zabawy – „gimnastyka buzi i języka”. Sprawne funkcjonowanie narządów mowy to warunek prawidłowego wymawiania wszystkich głosek.
- Ćwiczenia oddechowe - dmuchanie, chuchanie.
- Kontakt z rówieśnikami, który jest bardzo ważnym czynnikiem, mogącym dość szybko przyspieszyć rozwój mowy dziecka.

Ważne jest, by nigdy nie krytykować mowy dziecka w jego obecności ani w obecności innych dzieci, nie porównywać go z rówieśnikami. Zawsze chwalmy dziecko, nie tylko za widoczne osiągnięcia, ale za wszelkie, nawet niezbyt udane próby i starania.

Specjaliści współpracujący z logopedą

Ze względu na różne zaburzenia i problemy z logopedą współpracują: pedagog, psycholog, laryngolog, foniatra, audiolog, stomatolog, ortodonta, alergolog, neurolog, pediatra oraz inni specjaliści w zależności o potrzeb i problemów zdrowotnych.

Dbanie o stan uzębienie mlecznego i stałego u swoich dzieci jest bardzo ważnym zadaniem rodziców. Także kontrola ortodontyczna jest dość często wskazana u dzieci objętych terapią logopedyczną.

Kwestia słuchu u dzieci jest także istotnym zagadnieniem. Widząc niepokojące objawy, np. że dziecko dopytuje się o czym była mowa lub siada bliżej telewizora, zwiększa głośność należy skonsultować się z laryngologiem. Badaniem słuchu zajmie się audiolog. Laryngolog może także zbadać dziecko, gdy ono oddycha przez usta, chrapie w nocy, ma częste infekcje górnych i dolnych dróg oddechowych. U dziecka może wystąpić przerost III migdałka, przerost migdałków podniebiennych, które utrudniają prawidłowe oddychanie.

Także różnego rodzaju alergie zaburzają dziecku prawidłowe funkcjonowanie (katar, niedrożność nosa utrudnia oddychanie torem nosowym).

Rozwój mowy dziecka jest procesem złożonym, na który wpływ ma środowisko (stymulacja przez osoby najbliższe), warunki aparatu zgryzowego, oddechowego, fonacyjnego, artykulacyjnego. Należy wspomagać ten proces i usuwać przeszkody stojące na drodze do jego rozwoju.

*Opracowała:
Magdalena Bartosiewicz-Żegota
logopeda*

Literatura:

- Demel G., Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola, Warszawa, WSIP 1978
Kaczmarek L., Nasze dziecko uczy się mowy, Lublin, Wydawnictwo Lubelskie 1966
Styczek I., Logopedia, Warszawa, PWN 1980